

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 336:658.15

О.В. Акіншина, Л.І. Третякова
Національний університет «Львівська політехніка»

ЕТАПИ, СПОСОБИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

© Акіншина О.В., Третякова Л.І. 2012

Досліджено принципи та способи організації податкового планування, систематизовано етапи, заходи та шляхи досягнення оптимізації податкового навантаження на підприємство, підкреслено значення податкової культури у налагодженні взаємодії податкових органів та платників податків. Наведена класифікація податків, основана на залежності податку від собівартості. Досліджено методи податкового планування з метою їх оптимізації. Охарактеризовано наслідки податкового адміністрування.

Ключові слова: податкове планування, податкове навантаження, податкова оптимізація, податкове адміністрування

O.V. Akinshyna, L.I. Tretyakova
Lviv Polytechnic National University

THE STAGES, METHODS AND INSTRUMENTS OF TAX PLANNING ARE ON ENTERPRISE

Principles and methods of organization of the tax planning are investigational, the stages, measures and ways of achievement of optimization of the tax loading, are systematized on an enterprise, the value of tax culture is underline in adjusting of co-operation of tax organs and taxpayers. The brought classification over of taxes that, with the aim of their optimization, is based on dependence of tax on a prime price. The methods of the tax planning are investigational. Described consequences of tax administration.

Key words: tax planning, tax loading, tax optimization, tax administration

Постановка проблеми. Податкове планування безпосередньо пов'язане з бухгалтерським обліком, звітністю та плануванням фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємництва – платника податків. Для цілей податкового планування дуже важливо прийняти на підприємстві продуману облікову політику і організувати її грамотну реалізацію. Необхідно звернути особливу увагу на питання податкового обліку. Важливо уникати методичних та арифметичних помилок у бухгалтерському і податковому обліку, небезпека виникнення яких пов'язана передовсім з постійними змінами податкового законодавства. Основну увагу треба звернути на уникнення облікових помилок під час масштабних господарських операцій, які можуть призвести до суттєвих негативних фінансових і правових наслідків. З погляду підприємства оптимізація оподаткування – це пошук оптимального сполучення структури податків та вибраної підприємством моделі оподаткування.

Дослідження теоретичних та методологічних аспектів податкового планування на підприємстві має актуальне значення, оскільки в умовах постійних змін податкового законодавства, адаптації бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів обліку і звітності право підприємства, право суб'єкта підприємницької діяльності на законне зменшення своїх податкових зобов'язань часто на практиці податкові органи розглядають як ухилення від сплати податків з усіма подальшими економічними та адміністративними наслідками.

Серед підприємців найпоширенішими методами, спрямованими на зниження обсягу податків, є податкове планування, уникнення податків та ухилення від податків.

Податкове планування – це найкращий шлях для оптимізації оподаткування і фінансової політики підприємства загалом. Грамотне планування податків дозволяє законно скорочувати розміри податкових відрахувань на основі детального вивчення податкового законодавства та організації своєї господарської діяльності відповідно до вимог оптимізації оподаткування.

Уникнення податків передбачає таку систему податкового планування, коли платник податків надає правдиві дані про результати своєї господарської діяльності, але, використовуючи недоліки у законодавстві, дозволяє собі не сплачувати податкові зобов'язання у необхідному обсязі. Цей вид планування податків є незаконним, порушників притягають до суду, але довести їх провину складно у зв'язку з протиріччями і прорахунками у законодавчій базі щодо оподаткування.

Свідоме ухилення від сплати податків – це пряме порушення законів. Цей метод не є способом оптимізації оподаткування і передбачає кримінальну відповідальність порушників законодавства. З метою ухилення від податків підприємці можуть приховувати свої доходи, створювати видимість витрат і здійснювати інші дії, які призводять до викривлення податкової і бухгалтерської інформації.

Як показує світовий досвід, ефективніше адміністрування податків (податковий контроль) та створення економічних стимулів для їх сплати (зокрема, через розширення партнерських стосунків) є основними напрямками вирішення проблеми ухилення від оподаткування. Під першим часто мають на увазі посилення заходів зі збору податків (збільшення адміністративного навантаження), а під другим – зниження рівня оподаткування. Проте насправді оцінка такої позиції не є однозначною. Між цими процесами існує досить жорсткий причинно-наслідковий зв'язок. Скорочення кількості податків, зниження податкового навантаження і вдосконалення механізму оподаткування привели до того, що питання податкового адміністрування (як податкового контролю) набули особливої важливості, стали у XXI ст. першорядними [7].

При цьому податкове адміністрування слід визнати соціально найвираженішою сферою управлінських дій. Недоліки податкового адміністрування призводять до різкого зниження надходжень податків до бюджету, збільшують вірогідність податкових правопорушень, порушують баланс міжбюджетних стосунків регіонів з адміністративним центром і, зрештою, нагнітають соціальну напруженість в суспільстві. Податкова культура основана на взаємній повазі усіх учасників податкових правовідносин.

Метою грамотного податкового планування є мінімізація податкових виплат підприємством. Планування податків має бути однією зі складових фінансового плану будь-якого підприємства.

Грамотна та обґрунтована фінансова стратегія підприємства вимагає проведення заходів щодо податкового планування та оптимізації оподаткування.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням теорії і практики оподаткування присвячена велика кількість наукових досліджень. Податкова проблематика висвітлюється також в цілому ряді спеціалізованих та періодичних видань. Проте, попри усе різноманіття наукових досліджень, що стосуються податків і податкового планування, необхідно відзначити, що більшість з них заторкують виключно чинні податкові системи України, Росії і податкові процедури, і, здебільшого, є сукупністю витягів з нормативних правових актів про податки і збори, а також коментарів до них, де не завжди даються повні роз'яснення щодо методології податкового планування.

Питання податкового планування, зокрема з використанням офшорних схем, привертають все більшу увагу учених і практиків як в нашій країні, так і за кордоном: А. Загородній, А. Єлісеєв, С. Голов, А. Бризгалін, Є. Євстигнєєв, Є. Жидкова, Т. Камалиєв, С. Джаарбеков, Р. Юмашев, В. Бабанін, Д. Тихонов, О. Вилкова, Я. Глущенко, Ю. Іванов, А. Кізім, Т. Рева, В. Берник, А. Головкін, А. Горбунов, А. Медведєв, Н. Міляков, А. Погорлецький, Б. Рагозин, С. Сутирін, Д. Черник, Е. Шамбоста, Ю. Бригхем, П. Верхан, Р. Дернберг, Д. Пеппер Б. Тоглер, Н. Тупаченскіта ін.

Перші дослідження з проблем податкової оптимізації (tax optimization) як елемента уникнення податків (tax avoidance) з'явилися в західній літературі в 70–80 - х роках XX століття.

Податкову оптимізацію розглядали передусім як економічне явище і вивчали у межах фінансового менеджменту. З організацією нової податкової системи в Україні це явище і поняття стало предметом дослідження вітчизняних науковців. Одним з перших у російській науці поняття і межі податкової оптимізації досліджував А.В. Бризгалін, хоча окремі праці щодо цієї проблеми публікувалися і раніше.

У зарубіжних дослідженнях податкова оптимізація розглядається як окремий випадок уникнення податків. Своєю чергою, уникнення податків полягає у використанні недоліків податкового законодавства в цілях зниження податкового зобов'язання. В контексті зменшення податкових платежів податкове планування розглядається як податкова оптимізація або, як підкреслюється в деяких роботах, податкова мінімізація. Податкова мінімізація, як впливає з сенсу цього терміна, – це такі дії платників податків, які мають на меті граничне зменшення податкових платежів до бюджетів. Своєю чергою, податкова оптимізація припускає вибір оптимального варіанта діяльності платника податків, спрямованого на зменшення податкових зобов'язань. Отже, з економічного погляду поняття податкової оптимізації і податкової мінімізації, хоча і можуть перетинатися, але не є тотожними.

Російські вчені, загалом погоджуючись з розробками зарубіжних дослідників, інтерпретують податкову оптимізацію трохи інакше. Так, А.В. Бризгалін розглядає зменшення податкових платежів (податкову мінімізацію) як родове поняття, що включає залежно від способів зменшення розмірів податкового обов'язку незаконну (ухилення від сплати податків) і законну (податкову оптимізацію) діяльність. Своєю чергою, податкова оптимізація розглядається як така організація діяльності підприємства, за якої податкові платежі зводяться до мінімуму на законних підставах, без порушення податкового або кримінального законодавства. Отже, за цього підходу податкова оптимізація є окремим випадком зменшення податків [6].

Процес податкового планування повинен ґрунтуватися на таких організаційних принципах оподаткування:

- Принцип універсалізації оподаткування.
- Принцип зручності і часу стягування податку для платника податків.
- Принцип розділення податків за рівнями влади.
- Принцип єдності податкової системи.
- Принцип гласності.
- Принцип одночасності.
- Принцип визначеності.

У російській економічній літературі нерідко виділяють ще один принцип оподаткування, а саме **науковий підхід до формування податкової системи**. Суть цього принципу автори вбачають в тому, що величина податкового навантаження на платника податків повинна дозволяти йому мати дохід після сплати податків, що забезпечує нормальну життєдіяльність. Недопустимо під час визначення ставок податку виходити з суто миттєвих інтересів поповнення державної казни на шкоду розвитку економіки й інтересам платника податків [3].

Цілі статті. Дослідження можливостей, методів та шляхів зниження обсягу податків підприємства, інструментів податкового планування.

Виклад основного матеріалу дослідження. З погляду підприємства оптимізація оподаткування – це пошук найкращого сполучення структури податків та моделі оподаткування.

Класифікація податків з метою їх оптимізації базується на залежності податку від собівартості:

1. Податки, що містяться “усередині” собівартості. Зменшення таких податків призводить до зниження собівартості й до збільшення податку на прибуток. У результаті ефект від мінімізації таких податків є, але він частково нівелюється збільшенням податку на прибуток.

2. Податки, що “поза” собівартістю (ПДВ). Мінімізація виплат з ПДВ полягає не лише в мінімізації виручки (з якою виплачується ПДВ), але і в максимізації ПДВ, який йде в залік (ПДВ, виплачений усім ланцюжком постачальників) і компенсується підприємству.

3. Податки, що виплачуються з чистого прибутку, щодо яких прагнуть до зменшення ставки і оподаткованої бази [2].

Податкове планування припускає проведення платником податків певних заходів організаційного характеру з метою мінімізації податкових платежів. Можна виділити декілька способів податкового планування (табл.1) [9, 10].

Таблиця 1

Класифікація способів податкового планування

Назва способу	Характеристика
Оптимальний стан бухгалтерського і податкового обліку з обов'язковим постійним веденням податкового календаря	Відповідність вимогам чинних законодавчих актів та оперативне реагування на всі зміни у них. Обов'язково слід враховувати можливість високих ризиків, пов'язаних із несвоєчасною сплатою податків, яка може призвести до адміністративної, податкової та кримінальної відповідальності.
Використання недоліків законодавства	Цей спосіб найбільш ризикований та короткостроковий. Недоліки у законодавстві неминучі, особливо в умовах постійних змін законодавства, хоча держава намагається їх ліквідувати. Тому на довгостроковій основі недоцільно здійснювати податкове планування за цим методом. Доцільно застосовувати його тільки після консультацій з професійними юристами, тому що визначити, недолік це чи не недолік, може тільки юрист. Часто це призводить до конфліктних ситуацій.
Застосування податкових пільг	Цей простий спосіб не завжди платники податків застосовують в повному обсязі. Законодавство встановлює велику кількість пільг щодо податків, але далеко не усі суб'єкти підприємницької діяльності застосовують усі ці пільги. Для цього способу важливо правильно скористатися пільгами.
Вибір форми діяльності	Існують різні форми діяльності. Так, фізична особа може вести діяльність як індивідуальний підприємець або зареєструватися як юридична особа. Організація у разі потреби ведення діяльності за межами місця реєстрації може відкрити філію або заснувати дочірню фірму. Кожен з альтернативних варіантів має певні особливості, податковий аналіз яких і є предметом податкової оптимізації. Застосовувати цей спосіб найдоцільніше до початку тієї або іншої діяльності, але його можна використати і при зміні форми вже здійснюваної діяльності.
Правильне формування облікової політики	Законодавство у багатьох випадках платникові податків надає право вибирати способи бухгалтерського обліку і оподаткування, від яких залежить порядок і сума сплачуваних податків. Тому правильна облікова політика відносно оподаткування відіграє велику роль. Облікова політика визначається кожного разу перед початком року.
Застосування офшорів	Суть цього способу полягає в тому, що прибуток виводиться у фірми, зареєстровані в зонах з пільговим оподаткуванням.
Використання пільгових підприємств	Для деяких категорій платників податків законодавство надає пільгові умови оподаткування. Суть методу застосування пільгових підприємств в тому, що основна податкова база виводиться в ці підприємства.
Зміна терміну сплати податків	Законодавством передбачається можливість відтермінувати сплату податків і цей метод дає змогу якнайповніше використати такі можливості.
Правильна організація угод	Правильна організація майбутніх угод та їх регулярний аналіз зменшують податковий тягар організації та можливі податкові наслідки.
Грамотна організація податкового контролю з боку керівництва підприємства	Основою контролю в сфері сплати податків є податковий бюджет підприємства. Своєчасний контроль дозволяє не допустити зриву термінів сплати податків, коли законодавство передбачає можливість відтермінування сплати. Варто скористатися цим привілеєм.
Створення імітаційної фінансової моделі	Застосування таких моделей базується на імітації економічного ефекту на підставі різних припущень: через зміни у організаційній структурі, впливи зовнішнього середовища тощо. З її допомогою фінансовий менеджер завжди зможе завчасно виконати розрахунок сукупного податкового навантаження та прибутку.
Ведення звітно-аналітичної діяльності в області податкового обміну	Наявність та постійний аналіз багаторічної інформації щодо найперспективніших способів допоможуть уникати колишніх помилок і значно оптимізувати систему бухгалтерського і податкового обліку.

Планування – це низка заходів, які є законними способами зниження та оптимізації оподаткування і зменшують обсяг податків.

Відсутність уваги до регулярного та обдуманого планування податків може призвести до негативних наслідків для господарської діяльності підприємства, зменшення величини оборотних активів підприємства, втрати фінансової стійкості, скорочення можливостей для подальшого розвитку.

Податкове планування повинно здійснюватися вже на етапі заснування підприємства з урахуванням особливостей вибраної сфери діяльності бізнесу та майбутньої комерційної діяльності.

Планування податків – це сукупність заходів, які необхідно виконувати на кожному етапі існування та розвитку підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

**Етапи, заходи та шляхи досягнення поставленої мети
процесу податкового планування підприємства**

Етап	Заходи	Шляхи досягнення поставленої мети
Організація підприємства	Обов'язковий пункт бізнес-плану, який призначений для оптимізації оподаткування і розрахунку результативності господарської діяльності. Своєчасне формування достовірної інформації про врахування для цілей оподаткування кожної господарської операції	Дослідження за даними податкового обліку: - визначення доходів і витрат підприємства; - визначення частки витрат, яка враховується для цілей оподаткування у звітному періоді; - визначення суми залишку витрат (збитків), що мають відноситись на витрати у наступних звітних періодах; - формування суми резервів; - визначення обсягу заборгованості перед бюджетом щодо податку на прибуток
Перспективне планування податків	Вибір способу здійснення фінансової та економічної політики, яка б дала змогу в межах законодавства зменшити обсяг податкового навантаження підприємства	- удосконалення організаційної структури підприємства; - перегляд та вибір видів діяльності та формування списку основних постачальників та споживачів продукції або послуг; - детальне дослідження договірної діяльності підприємства та первинних документів податкового обліку; - детальний аналіз вибраної моделі оподаткування, визначення її переваг та недоліків; - детальне дослідження системи податкового планування і виявлення проблеми
Поточне планування: перетворення в життя вибраної стратегії податкового планування	Складання переліку заходів з планування податків з детальним описом кожного з них	- використання найкращих методів й інструментів податкового планування для кожного конкретного періоду; - вибір відповідних інструментів оптимізації оподаткування окремо для податкового планування угод та планування податків різного характеру; - розрахунок обсягів податкових платежів, розроблення документації з податкового планування відповідно до вибраної моделі планування.

Перед прийняттям остаточного рішення щодо податкового планування необхідно проаналізувати всі можливі результати і наслідки від впровадження тієї чи іншої моделі планування податків [1, 3].

Загалом податкове планування – це низка заходів, в які входить проведення розрахунків прямих і непрямих податків для різних варіантів моделі оподаткування, визначення величини податків на прибуток за результатами комерційної діяльності, розрахунок податків щодо кожної конкретної угоди залежно від видів її здійснення тощо.

До складу методів планування податків входить заміна податкового суб'єкта, виду здійснення діяльності та податкової юрисдикції підприємства.

Заміна податкового суб'єкта є вибором такої організації правової форми підприємства, для якої законодавством передбачено вигідніші умови оподаткування. У випадку використання такого методу податкового планування підприємство отримує переваги щодо оподаткування, які підвищують ефективність його фінансової діяльності.

Зміна виду діяльності підприємства з метою оптимізації оподаткування є вибором таких шляхів введення господарської діяльності, за яких операції підприємства оподатковуються значно меншою мірою.

Заміна податкової юрисдикції характеризується пошуком найкращого місця для реєстрації підприємства, де існують найбільш оптимальні податкові умови для виду його господарської діяльності [4].

До основних інструментів податкового планування належать:

- особливості облікової політики підприємства;
- різні податкові режими, які підприємство може застосувати у процесі податкового планування;
- різні пільги, які може застосувати підприємство для конкретних видів діяльності з метою оптимізації оподаткування;
- податкові пільги, які передбачені міжнародним законодавством з метою усунення подвійного оподаткування;
- вибір найкращої форми здійснення і документального оформлення стосунків за договорами з партнерами для раціонального податкового планування;
- створення різноманітних цільових резервів на підприємстві тощо [9].

Оптимізацією оподаткування є пошук найкращого поєднання самої структури податків і моделі оподаткування для фірми.

Податки підприємства і бізнесмени часто розглядають як свого роду втрати, які необхідно максимально скорочувати. Але з позицій держави податки – це джерело надходжень, яке використовується на суспільні та соціальні потреби.

При цьому податкове адміністрування слід визнати соціально найбільш вираженою сферою управлінських дій. Недоліки податкового адміністрування призводять до різкого зниження надходжень податків до бюджету, збільшують вірогідність податкових правопорушень, порушують баланс міжбюджетних стосунків регіонів з адміністративним центром і, зрештою, нагнітають соціальну напруженість в суспільстві. Податкова культура основана на взаємній повазі усіх учасників податкових правовідносин.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підприємства не можуть самостійно вибирати види і розміри податків, які вони повинні сплачувати, оскільки законодавчо обумовлені усі види податків та порядок їх сплати до казни держави. Наявність органів контролю та виконавчої влади дає змогу державі здійснювати нагляд за дотриманням податкового законодавства. За таких умов для підприємців, які хочуть мінімізувати податкове навантаження, один шлях – оптимізація оподаткування.

Часто податкова оптимізація асоціюється з мінімізацією податкових відрахувань до бюджету або з переказом коштів на іноземні рахунки. Але це не зовсім правильно, податкове планування на підприємстві, яке передбачає порівняно невеликі розміри податків, може викликати підозри з боку органів податкової інспекції такого планування податків для цього виду діяльності.

У питанні податкової оптимізації держава робить крок назустріч підприємцям, який виражається в можливості податкового планування з урахуванням різних пільг щодо податків, у різних розмірах податкових ставок. Сприяють досягненню оптимізації оподаткування також деякі недоліки в законодавчій базі оподаткування. Вони зумовлені тим, що неможливо врахувати усі нюанси, які можуть виникати в діяльності підприємства та здатні вплинути на способи планування податків.

Отже, залежно від виду діяльності підприємства, сфери його функціонування і нормативно-правової бази, що впливають на нього, менеджмент підприємства самостійно вибирає спосіб, метод та інструменти податкового планування, які дають змогу мінімізувати податки і оптимізувати оподаткування.

Отже, оптимізація оподаткування полягає в грамотному плануванні податків, яке не суперечить податковому законодавству і дозволяє підприємству досягати високих результатів фінансово-економічної діяльності на основі використання найкращої моделі оподаткування.

Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук можливостей спрощення системи адміністрування податків та легалізації оплати праці на підприємствах України.

1. Режим доступу: http://www.virtuoso.com.ua/fiscal_accounting. 2. Сайфієва С.Н., Гильманова А.В. *Институт проблем рынка РАН, Опыт налогового планирования на предприятиях // Тезисы доклада на Девятом всероссийском симпозиуме «Стратегическое планирование и развитие предприятий» Секция 3. Под ред. чл.-корр. РАН Г.Б. Клейнера. – М.: ЦЭМИ РАН, Апрель 2008. – С. 150–152* <http://www.cemi.rssi.ru/mei/articles/sajf-gil08-9.pdf>. 3. Жидкова Е.Ю. *Налоги и налогообложение. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Эксмо, 2009. – 480 с.* 4. Джаарбеков С.М. *Методы и схемы оптимизации налогообложения – http://экономтеория.рф/*. 5. Брызгалин А.В., Берник В.Р., Головкин А.Н. *Налоговая оптимизация: принципы, методы, рекомендации, арбитражная практика / Под ред. к.ю.н. А.В. Брызгалина. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Екатеринбург: Налоги и финансовое право, 2005. С. 11 – 12.* 6. Юмашев Р.С. *Налоговая оптимизация и налоговое правонарушение: грани соотношения понятий – nalog.ru*. 7. Бабанин В.А. *Совершенствование механизма налогового планирования в деятельности организаций, 2004. – 157 с.* <http://www.dissercat.com/content/sovershenstvovanie-mekhanizma-nalogovogo-planirovaniya-v-deyatelnosti-organizatsii>. 8. Бець М.Т., Клим Н.М. *Оптимізація податкового планування на підприємствах України / Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» – 2007. – № 605. – С. 55–61.* 9. *Налоговая оптимизация* <http://uk-prioritet.ru/offshory/240.html> 10. *Налоговое планирование на предприятии* http://www.usticom.ru/nalogovoe_planirovanie_na_predpriyatii.